

Halı, Kilim ve Diğer Düz Dokuma Yayıgılarının 2863 Sayılı Yasa Kapsamında Deęerlendirilmesinde Karşılaşılın Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Problems in the Interpretation of Carpets, Rugs and Other Flat Weavings from the Viewpoint of Law No.2863 and Proposals for Solution

Suzan BAYRAKTAROğLU*

ÖZET

Halı ve diğer dokumalar, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda isim olarak belirtilmemekte, 23 ncü maddenin a) bendinde etnoğrafik eserler içerisinde yer bulmaktadırlar.

Etnoğrafik eser tanımı çok genel olmakta ve çok geniş bir zamanı kapsamaktadır. Çok erken veya çok geç bir tarihe ait olan eserler arasındaki farkın ve yapılacak muamelenin belirlenmesi gerekmektedir.

Aynı Kanun'un 24 ncü maddesine göre etnoğrafik eserlerin yurt içinde alımı satımı serbest olup, hangilerinin alınıp satılacağı bir yönetmelikle belirlenmektedir. Bu işlerde daha çok kişisel tercihler kullanılmaktadır.

Ayrıca etnoğrafik ifadesi, insanlarda, eserlerin birinci derecede korunması gerekli eser olmadığı imajı oluşturmaktadır.

Eserlerin müzelere alınması konusunda, 25. maddeye göre Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, müzecilerin ifadesiyle "koleksiyonu tamamlayıcı nitelikte olanlar" müzelere alınmaktadır. Yani 200 yıllık bir Milas Seccadesi müzeye götürüldüğünde koleksiyonda ihtiyaç yoksa alınmayabilmektedir. Buna karşın 20-30 yaşlarında bir dokuma müzeye alınabilmektedir. Bu çelişkilerin giderilmesi gerekmektedir.

Bu nedenlerle ilgili Kanun ve Yönetmeliklerde etnoğrafik ifadesinin kullanılmaması ve başta halı ve diğer dokumalar olmak üzere taşınır kültür varlıklarının müzayede yoluyla satışının yapılmaması önerilmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün sorumluluğunda bulunan halı, kilim ve diğer düz dokuma yayıgılar için yeni bir tasnif sistemi getirilmiş, üzerinden 100 yıl geçmediği için müzelere alınacak nitelikte eski eser olmayan, fakat yöresel, özgün renk, desen ve motifleri taşıyan dokumalar ayrı bir sınıf olarak belirlenerek önümüzdeki yüzyıllar için saklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halı, kilim ve düz dokuma, 2863 Sayılı Kanun, Vakıf, Müze, Etnoğrafik, Müzayede.

ABSTRACT

Carpets and other weavings are not stated in The Law no.2863, they are mentioned in the Ethnographic Works title in the subparagraph a) of the 23rd article of the Law no. 2863.

The definition of ethnographic artwork is overgeneralized and covers a long period of time. It is necessary to determine the differences between the works belonging to the very early and very late history and the transactions applied on these works.

According to the 24th article of the same law, sale and purchase of the ethnographic works are domestically free. Mostly, personal choice is used in these transactions.

The expression of "ethnographic" implies that these works are not the works which are necessary to be primarily protected.

On the subject of the works to be accepted into the collection of museums, according to the 25th article, the works which seemed necessary to be in the collection of state museums, or "the works which are the complementaries of the collection" are accepted into the collections of the museums. So, when a Milas prayer-rug is taken to a museum, if there is no necessity for the collection, it may not be accepted. However, a 20-30 year old weaving can be accepted into the

* Vakıflar Genel Müdürlüğü, Müzeler Müdürü, Ankara, e-posta: bayraktaroglusuzan@gmail.com
Director of Museums, General Directorate of Foundations, Ankara.

collection of the museum. These contradictions should be solved.

It is suggested that the sales of the movable cultural assets, firstly carpet and other weavings should not be done by auction method and the term of "ethnographic" should not be mentioned in the related law and regulations.

The carpets, rugs and other weavings which are under the responsibility of General Directorate of Foundations and which have the original color, local design and motif have been kept for the next centuries.

Keywords: Carpet, Rug and Flatweavings, The Law no.2863, Foundation, Museum, Ethnographic, Auction.

Türk kültürünün en somut ürünlerinden olan ve günümüzde ülkemiz ve dünya müzelerini süsleyen halı ve diğer düz dokuma yaygıların tespiti, korunması ve sergilenerek gelecek nesillere aktarılması, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda yapılan tespit, tescil, envanter ve müzelere alınmaları ile ilgili çalışmalar, 23/7/1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve buna bağlı olarak 03.05.1988 tarih ve 19803 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik* ile 20/04/2009 tarih, 27206 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelerine Alınmaları Hakkında Yönetmelik* hükümlerine göre yürütülmektedir.¹

Ülkemizde arkeolojik eserler dışında, özellikle son bin yıla tarihlenen Türk ve İslam dönemine ait eserlerin tespiti, korunması ve müzelere alınması sırasında, yukarıda söz edilen Kanun ve Yönetmeliklere bağlı olarak yürütülen iş ve işlemlerde birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu durum hem bu işleri yapan meslek elemanlarının huzurla çalışmasını, hem de eserlerin usulüne uygun müzelere alınarak korun-

masını engellemektedir. Çalışmalar sırasında yasa ve yönetmeliklerden kaynaklanan sorunlar maddeler halinde tespit edilerek çözüm önerileri getirilmiştir. Öneri ve görüşlerimiz doğrultusunda yasa ve yönetmeliklerde aksayan yönlerin düzeltilmesini başarabilirsek, bundan sonra eserlerin tespit, tasnif ve alım satımının daha sağlıklı ve daha güvenli olacağını ve kaçakçılığının önlenebileceğini düşünmekteyiz. Tespit, tasnif ve müzelere alma işlemlerini yürüten müzeci ve sanat tarihçiler de, karmaşık olmayan, maddeleri birbiriyle çelişmeyen, açık, net ve yol gösterici yasa ve yönetmeliklerle daha huzurlu ve güvenli iş ortamlarında görevlerini yerine getirebileceklerdir. Bilimsel gerçeklikte tespit edilip müzelere alınan kültür varlıkları da kültürün gelecek nesillere aktarılmasına ve bilime hizmet edeceklerdir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23. maddesi Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının neler olduğunu bildirmektedir. Madde aynen şöyledir:

Madde 23 – Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) (*Değişik: 17/6/1987 - 3386/9 md.*) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhalledat (relique'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V Murat, II. Abdülhamit, V Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) *Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınır.*

Yukarıda görüldüğü üzere halı, kilim ve diğer düz dokumalara isim olarak hiçbir yerde rastlanmamak-

¹ Bunların dışında 2863 Sayılı Kanuna bağlı olarak yayınlanan aşağıdaki yönetmelikler de vardır. 23/03/2010 tarih ve 27530 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik*, 16.02.1984 tarih ve 18314 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik*, 11.01.1984 tarih ve 18278 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik*, 11.08.1984 tarih ve 18486 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye ile İlgili Yönetmelik*.

tadır. 2 nci paragrafın sonunda "kumaş ve benzeri" ifadesi yer almaktadır. Kumaşta bir dokuma olduğu için aynı kategoriye konulabilir mi diye düşünülebilir, fakat uygun olmayacağı kanaati oluşmuştur. Bu paragrafa "halı ve diğer dokumalar" veya sadece "dokuma" kelimesi eklenebilir. Çünkü ilk bakışta bu paragraf sadece arkeolojik eserleri kapsıyor gibi görünse de "yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, yağlıboya veya suluboya tablolar, nişanlar, madalyalar vs" arkeolojik eser değildir. Ayrıca burada yer alan birçok tanım etnoğrafik eser tanımına girmektedir.

Oysa etnoğrafik eserler aynı maddenin aynı bendinin 3 ncü paragrafında anlatılmaktadır. İfade aynen şöyledir: "Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnoğrafik nitelikteki kültür varlıkları."

Bu tanım anlam ve içerik olarak 23. maddenin tamamını kapsamaktadır. Burada arkeolojik eserler dışındaki eserler anlatılsa da, etnoğrafik eserlerin neler olduğu ve hangi zaman dilimine ait oldukları belirtilmemektedir. Çok erken veya çok geç bir tarihe ait olan eserler, aynı kategoride değerlendirilmektedir. Bu nedenle bunlar arasındaki farkın ve yapılacak muamelenin belirlenmesi gerekmektedir.

Bütün müzeciler, uzman, araştırmacı ve yazarlar halı, kilim ve diğer düz dokumaları bu maddede yani etnoğrafik eserler içerisinde değerlendirmektedirler. Bu tanımı irdeleyecek olursak;

"Halkın sosyal hayatını yansıtan" ifadesi, bu maddede sayılan bütün eserleri kapsamaktadır. Yani bütün ürünler halkın sosyal hayatını yansıtmaktadır.

"İnsan yapısı" ifadesine bakılırsa, bu maddede jeolojik ve antropolojik buluntular dışında insan yapısı olmayan bir eser yoktur. Bu bakımdan bu tanım da yersiz görülmektedir.

"Araç ve gereçler" ifadesini irdelersek, birinci paragrafta sayılan eserler içerisinde birçok araç ve gereç yer almaktadır. Bu durumda bunlar da etnoğrafik eser kapsamına girer.

"Bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili" eserler deniyor, bu madde kapsamında yer alan bütün eserler bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili değil mi?

Bu nedenle etnoğrafik eser tanımı bütün eserleri kapsar nitelikte olduğu için, anlaşılır, yol gösterici ve çözüm önerici bir ifade olmamaktadır.

Bakanlık etnoğrafik nitelikteki taşınır kültür ve tabiat varlıklarının alımı, satımı, ait olacağı devirleri, diğer nitelikleri, tescilleri, yurtdışına çıkarılmaları ve yurda getirilmeleri ile ilgili kuralları göstermek üzere bir yönetmelik yapmıştır.

03.05.1988 tarih ve 19803 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Etnoğrafik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik*; burada da, "b) Etnoğrafik nitelikteki kültür varlıkları; Halkın sosyal hayatını yansıtan insan yapısı araç ve gereçler dahil bilim, din ve mi-

haniki sanatlarla ilgili taşınır varlıklarını, ifade eder," diyerek aynı tanımı yapmaktadır. Bu tanım da yol gösterici ve çözüm önerici bir tanım değildir.

Bu arada "mihaniki" kelimesi yerine daha anlaşılır bir ifade kullanılması tavsiye edilir. Türk Dil Kurumunun Büyük Sözlüğünde ve daha birçok yerde geçen tanıma göre, "Mihaniki: Düşünmeden, ölçülerek değil de yalnızca alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya yalnız kasların hareketiyle yapılan (iş, hareket vb.), mekanik"² anlamına gelmektedir. Daha açıklayıcı bir tanım bulunmamaktadır.

Bakanlık uzmanlarınca etnoğrafik eserle, diğer eser gruplarının ve bazı kavramların tanımı başka bir yönetmelikte ele alınmıştır.

20/04/2009 tarih, 27206 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzeler Alınmaları Hakkında Yönetmelik*

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Arkeolojik Eser: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23 üncü maddesi kapsamında; jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan genellikle kazı ve benzeri çalışmalarla bulunan kültür varlıklarını,

c) Etütlük Eser: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamına giren, ancak Eser Envanter Defterine kayıt edilecek nitelikte olmayıp bilimsel amaçla kullanılacak korunması gerekli eserleri,

d) Güzel Sanat Eserleri: Bedii vasfı haiz olan; yağlı ve sulu boya tablolar, resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma kakma eserler, heykeller, kabartmalar, mimarlık eserleri, elişleri ve küçük sanat eserleri ve fotoğraf eserlerini,

g) Tasnif: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23 üncü maddesinde belirtilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarından; korunması gerekli olanlarla olmayanların, müzelere alınacaklarla alınmayacakların ayrımını,

ğ) Taşınır Tabiat Varlığı: Jeolojik devirlerden zamanımıza intikal eden, özellikleri ve eskilik ölçüleri bakımından korunması gerekli insan yapısı olmayan taşınırları,

h) Tescil: Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından, müzelere alınanların müze envanter defterine kaydı ile müzelere alınmayanların belge ve envanter listelerinin birer nüshasının müze dosyalarında muhafaza edilmesini,

ı) Tescile Tabi Etnoğrafik Eser: Günümüzden yüz yıl öncesine kadar olanlar hariç, halkın hayat tarzını, dönemin sosyal, teknik ve ilmi özellikleri ile kültürünü temsil eden araç ve gereçler dâhil bilim, kültür, din ve mihaniki sanatlarla ilgili, belge değeri bakımından korunması gerekli insan yapısı taşınırları, ifade eder.

² <http://www.turkcebilgi.com/mihaniki/sozluk>

Burada Tescile Tabi Etnografik Eser tanımı ise konuya daha açıklık getirmektedir. En azından bir tarih sınırlaması yapılmıştır. Bu tanımı irdeleyecek olursak; arkeolojik eserlerle tescile tabi etnoğrafik eserlerin tanımlamaları aynı olup aralarındaki fark ait oldukları dönem ve (kazı vb) buldukları yerdir.

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alınarak;

ÖNERİ 1. Bütün eserler ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıttıkları için, ayırım yapmadan hepsini bir madde altında toplamalı ve 2863 Sayılı Kanununun 23. maddesinin 3. paragrafı kaldırılarak, ikinci paragrafın sonuna "... kumaş, halı, kilim ve benzeri dokumalar" ifadesi eklenmelidir.

03.05.1988 tarih ve 19803 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik*'te, *Yurtdışına Çıkarılmayacak Etnografik Nitelikteki Kültür Varlıkları* aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır: *Madde 4- Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup; Jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü taşınır kültür varlıkları ile Osmanlı İmparatorluğu Dönemi sonuna kadar olan Türk Milletinin gelenek ve göreneklerini, dini inançlarını sembolize eden, nadir olan, müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte bulunan, belge değeri taşıyan Etnografik nitelikteki kültür varlıkları ile Milli Mücadeleye, Türk Cumhuriyeti Tarihine ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, yurtdışına çıkarılamaz.*

Bu madde, bizim 2863'e eklenmesini önerdiğimiz öneri 1'deki ifadeyi destekler niteliktedir.

ÖNERİ 2. 03.05.1988 tarih ve 19803 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren *Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik* kaldırılarak, 20/04/2009 tarih, 27206 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik* ve diğer yönetmeliklerle birleştirilmeli, daha net ifadeler kullanılmalı ve sadeleştirilmelidir. Etnografik nitelikli taşınır kültür varlıkları diye ayrı bir yönetmelik yapılmamalıdır.

Bir diğer tereddüt "Korunması gerekli etnografik nitelikli kültür varlığı olupta müzelere alınması gerekli görülmeyenler" hakkındadır. Bu konu 20/04/2009 tarih, 27206 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren *Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik*'te açıklanmaktadır. İlgili maddeler aşağıdaki gibidir.

Tasnif ve tescile tabi olup müzelere alınmasına gerek görülmeyen kültür ve tabiat varlıkları

MADDE 10 – (1) *Korunması gerekli etnografik nitelikli kültür varlıklarından müzelere alınması gerekli görülmeyenler ile bu nitelikte olup da sahiplerince müzelere satılmak istenmeyen taşınır kültür varlıkları için bu Yönetmeliğin ekinde yer alan Ek-2 sayılı Tescile Tabi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenerek iade edilir.*

(5) *Değerlendirme komisyonu tarafından müzeye alınmasına gerek duyulmayan tescile tabi taşınır kültür ve tabiat varlıkları için Ek-2'de yer alan Tescile Tabi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenerek müze emanetinde alıkonulur. Bu şekilde belgelendirilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Bakanlık denetimindeki özel müze veya koleksiyoncuların envanterlerine kaydedilmek üzere satışına izin verilir. Bir yıl içerisinde özel müzelere ve koleksiyonculara satışı gerçekleştirilmeyen taşınır kültür ve tabiat varlıkları müzelerde koruma altına alınır.*

Müzelere alınma

MADDE 11 – (1) *2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 4 ve 26 ncı maddeleri gereğince değerlendirilmek üzere müzelere getirilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarından değerlendirme komisyonunca müzeye kazandırılmaları gerekli görülenler, müzelere alınır.*

2863'te Müzelere alınma: Madde 25 – Dördüncü maddede göre Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile 23 üncü maddede belirlenen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar. Bunlardan Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, usulüne uygun olarak müzelere alınır. Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları ile ilgili kıstaslar, usuller ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Burada yer alan "müzelere alınmasına gerek görülenler veya görülmeyenler" ifadeleri de anlamsız kalmaktadır. Bir eser korunması gerekli, kültür varlığı ise müzelere alınmalıdır. Değilse alınmamalıdır. Eğer almak için müzenin parası yoksa veya sahibi vermek istemiyorsa, bu durumda "gerek görülmeyen" ifadesinin yerine direkt "müzeye alınmayan" ifadesi olmalıdır.

2863 Sayılı Kanunun 25. maddesine göre Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, müzecilerin ifadesiyle "müze koleksiyonunu tamamlayıcı nitelikte olanlar" müzelere alınmaktadır. Yani bir müzeye 200 yıllık bir Milas halısı getirilseler, o müzede de çok sayıda Milas Halısı varsa, getirilen halı alınmayacaktır. Bunun yanında daha yeni bir halı müze koleksiyonunu tamamlayıcı nitelikte ise alınabilecektir.

"Müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte olan" ifadesinin yanlış olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bir müze için ihtiyaç duyulmaması, o eserin korunması gerekli kültür varlığı olmadığını göstermez. Anadolu'nun başka bir müzesinde koleksiyonu tamamlayıcı nitelikte olabilir. Bakanlık bu yönlendirmeyi yapmalıdır.

ÖNERİ 3. Müzeye getirilen bir obje korunması gerekli kültür varlığı ise müzeye alınmalıdır. Gerekli olup olmadığı veya müze koleksiyonunu tamamlayıcı nitelikte olup olmadığı sorulmamalıdır. Yine de alınamaması durumunda “gerek görülmemen” ifadesinin yerine “müzeye alınmayan” ifadesi olmalıdır.

Ayrıca bir objenin korunması gerekli eski eser olup olmadığı, olanların müzeye alınıp alınmayacağı kararının tamamen kişisel inisiyatifte bırakıldığı anlaşılmaktadır. Değerlendirme komisyonunun çalışma ilkeleri ve somut dayanakları olmalıdır.

ÖNERİ 4. Değerlendirme komisyonunun çalışma ilkeleri tespit edilmelidir.

Yazımızın başında belirtilen yönetmeliklerin hemen hepsinde “taşınır kültür varlığı, korunması gerekli taşınır kültür varlığı, etnoğrafik nitelikteki taşınır kültür varlığı, tasnif, tespit, tescil, tasnif ve tescile tabi etnoğrafik eser, tasnif ve tescil dışı bırakılan eser, arkeolojik eser, etütlük eser” gibi birçok tanım vardır. Bunlar kargaşaya yol açmaktadır. Bu kargaşayı gidermek için yönetmeliklerde sadeleştirme yapılmalı ve birbirine yakın olanlar birleştirilerek sayı azaltılmalıdır. Çünkü bu konuda çalışanlar, uygulama esnasında sorunlarla karşılaşmakta, eski eser olarak sınıflandırma ve müzelerle alma konusunda ortaya çıkan farklı görüşler kargaşaya neden olmaktadır.

23/03/2010 tarih ve 27530 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik’e göre, “*Tasnif: Taşınır kültür ve tabiat varlıklarından, korunması gerekli olanlar arasından müzelere alınacaklar ile alınmayacakların ayrımını ifade eder*” denilmektedir. Bu ifadeden Bakanlığın eserleri sahiplenmekten öte müzelere almayarak koleksiyonculuğu ve eski eser alım satımını desteklediği anlaşılmaktadır.

Arkeolojik eserlerin yurt dışına çıkarılması, serbestçe alınıp satılması ve müzayedesi, kanun ve yönetmeliklerle yasaklanmaktadır. Etnoğrafik eserlerin ise alımı, satımı ve müzayedesi serbest bırakılmakta, bu durum da bu tür eserlerin kültür varlığı olmadığı, yakın bir tarihe ait olduğu ve çok miktarda bulunduğu imajını oluşturarak değerini düşürmektedir. Bir 13.yüzyıl Selçuklu Halısı ile bir 19. yüzyıl halısı aynı kategoride değerlendirilebilir mi? Oysa öneri 1’de de belirttiğimiz gibi, milattan önceki tarihlere ait olan, toprak altından kazılarla çıkarılan eserler de ait olduğu dönemin ve halkın kültürünü ve seviyesini yansıtan, insan eliyle yapılmış olup, etnografya bilimi çerçevesinde değerlendirilmektedirler.

ÖNERİ 5. Taşınır kültür varlıkları etnoğrafik, arkeolojik diye ayrılmadan, hepsi birlikte değerlendirilmelidir.

Kaldırılmasını ve diğer yönetmeliklerle birleştirilerek sadeleştirilmesini önerdiğimiz 03.05.1988 tarih ve 19803 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren *Etnoğrafik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik*’in günümüz koşullarına uymadığını fark eden Bakanlık, bu yönetmeliğin kaldırılarak yerine “*Etnoğrafik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları ve Etnoğrafik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıklarının Müzayedesi Hakkında Yönetmelik*” hazırlamaya başlamıştır.

Bu yönetmeliğin yayımlanması, özellikle Türk-İslam kültür varlıklarının, müzayedesinin ve ticaretinin daha yaygın bir şekilde yapılacağı anlamına gelmektedir. Çünkü etnografya müzelerinde sergilenen eserlere veya etnoğrafik eser kapsamında değerlendirilen eserlere baktığımızda, bunların Türk-İslam kültürüne ait eserler olduğunu görmekteyiz. Bunların büyük çoğunluğunun vakıf kökenli oldukları ve vakıf anlayışı ile camilerde korunarak günümüze kadar geldikleri bilinmektedir. Bu eserlerin müzayedesinin ve yurt içinde serbestçe alım-satımının yapılması, bu tip eserlerin bulunduğu yerler olan camilerdeki hırsızlıkların artacağını göstermektedir. Bu nedenle yapılan her türlü Kanun ve Yönetmelikte Vakıflar Genel Müdürlüğüne ve vakıf kökenli eserlere yer verilmelidir.

ÖNERİ 6. Değerlendirilmek üzere müzelere getirilen eserlerin nereden bulunduğu sorulmalı, belgeyerek Vakıflar Genel Müdürlüğü müzelerine yönlendirilmelidir.

Henüz taslak halindeki bu çalışmada “*Etnoğrafik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları: Günümüzden yüz yıl öncesine kadar olanlar hariç; halkın hayat tarzını, dönemin sosyal, teknik ve ilmi özellikleri ile kültürünü temsil eden araç ve gereçler dâhil; bilim, kültür, din ve mihaniki sanatlarla ilgili, Bakanlığa bağlı müze müdürlükleri tarafından belge değeri bakımından korunması gerekli olduğu belirlenen insan yapısı taşınırını ifade eder*” denilmektedir. Ayrıca taslağın 5. maddesinde *bu tanıma uyan etnoğrafik nitelikteki taşınır kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılmayacağı* belirtilmektedir. Bu tanım da *Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik*’teki tanımla uyusmaktadır.

Bu taslak Genel Müdürlüğümüzce incelendiğinde “...Bakanlığa bağlı müze müdürlükleri tarafından belge değeri bakımından korunması gerekli olduğu belirlenen...” ifadesinin eksik olduğu, Bakanlık müzelerine götürülmeyen eserlerin ne olacağı düşünülerek, taslağın tanımlar bölümüne “müze” eklenmesi ve tanımında “Bakanlığa ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı bütün özel ve resmi müzeler” ifadesinin eklenmesi ve satışa sunulan eserler için “vakıf eseri değildir” belgesi istenmesi önerilmiştir.

ÖNERİ 7. Satışa sunulan taşınır kültür varlıkları için “vakıf eseri değildir” belgesi istenmeli, vakıf ese-

ri ise direkt Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı müzelerle alınmalıdır.

Bakanlık özellikle halıların yurt içinde alım satımında daha katı kurallar koymalı ve yurt dışına çıkışlarını yasaklamalıdır.

ÖNERİ 8. Halı ve kilimler müzayede ile satılmamalıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünde taşınır kültür varlıkları ile ilgili çalışmalar 16 Kasım 1999 gün ve 23868 Sayılı "Diyadin İşleri Başkanlığınca İdare Olunan Cami ve Mescitlerdeki Teberrukat Eşyası Hakkında Yönetmelik" uyarınca yürütülmektedir. Bu Yönetmeliğin 5. maddesine göre teberrukat eşyası şunlardır:

- a) Yazma veya basma Kur'an-ı Kerim, cüz ve kitap
- b) Sakal-ı şerif,
- c) Kabe örtüsü, halı, kilim ve diğer sergi malzemesi, minber ve kürsü örtüsü, şal, kapı perdesi,
- d) Şamdan ve şamdan mumu, avize, kandil ve kandillik, askı takımı,
- e) Rahle, kürsü, minber, kapı ve pencere kanatları, merdiven, cüz ve sakal-ı şerif mahfazası, sehpa,
- f) Yazma veya basma her türlü levha, çerçeve,
- g) Her türlü saat, gülâbdan, buhurdan ve benzeri madeni ve cam eşya,
- h) Kasa, telefon, telsiz, mikrofon, hoparlör ve teşkilatı, elektrik süpürgesi, halı temizleme makinesi ve benzeri aletler,
- ı) Sair taşınabilir eşya.

Yurdumuzdaki binlerce cami, mescit ve türbede yüz binlerce teberrukat eşyası bulunmaktadır. Bunların sayımı, tasnifi ve eski eser olanların envanteri yapılmaktadır. Eski eser olanlar için, bu Yönetmelikte bulunan "Teberrukat Eşyası Eski Eser Envanter Fişi" doldurulmaktadır. Bu çalışma teberrukat eşyası komisyonu tarafından yapılmaktadır. Teberrukat eşyası komisyonu, görevleri ve çalışma esasları aynı yönetmelikte açıklanmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce yıllardır camilerde eski eser özelliği kazanmış halılar bizzat yerine gidilerek toplanmıştır. Fakat son yıllarda Türkiye genelinde farklı bir halı ve kilim toplama ve tasnif etme çalışması yapılmıştır. Cami ve mescitlerdeki bütün halı, kilim ve diğer teberrukat eşyaları Ankara'ya getirilmiştir.

Çalışmanın amacı, Vakıf cami ve mescitlerinde bulunan ihtiyaç fazlası (kullanılmayan) halı ve kilimlerin toplanarak tasnifinin yapılması ve bu tasnif sonucunda eski eser olanlarla olmayanların ayrılması, sağlam ve kullanılabilir olanların ihtiyacı olan cami ve mescitler ile muhtaçlara dağıtılması, harap olanların terkin edilmesidir. Genel Müdürlük sanat tarihçilerinden oluşan bir komisyon kurulmuş ve tasnif çalışması yapılmıştır.

Bu tasnif sonucu elimizde çok büyük miktarda yukarıdaki gruplamaya girmeyen halı ve kilim kalmıştır. Ortalama 50-90 yıllık olan, Türk halı sanatının geleneksel ve karakteristik özelliklerini yansıtan, yün malzemeli, kök veya sentetik boyalı, ama henüz tarihi eser niteliği kazanmamış el dokumaları.

Bunların yasa ve yönetmelikler önünde hangi kategoriye alınacağı bilinmemektedir. Çünkü yukarıda söz edilen, 20/04/2009 tarih, 27206 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelerle Alınmaları Hakkında Yönetmelik'in 3. maddesinde "*Tescile Tabi Etnografik Eser: Günümüzden yüz yıl öncesine kadar olanlar hariç...*" denilmektedir.

Sayısı 20.000'den fazla olan, yaşı yüzyıldan az, müzeye alacak kadar müzelik değil, camiye serecek kadar yeni değil, hırsızlar tarafından tercih edilen, üstelik son yüz yılın halıcılığını anlatan belge değerinde dokumalar.. Mevcut yönetmeliklere göre bunların yurt içinde alımı satımı serbest olmaktadır. Hal böyle olunca depolar tehlikeye girmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, sorumluluğunda bulunan bu özellikteki halı, kilim ve diğer düz dokuma yaygıların envanterini yaparak, müze dışında ayrı bir grup olarak önümüzdeki yüzyıllar için saklamıştır.

ÖNERİ 9. Bakanlık, 2863'de vakıf eserleri ile ilgili bir düzenleme yapmalı, Teberrukat Eşyası Hakkında Yönetmeliği de dikkate alarak, sadece halı ve kilimler için Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ortak bir yönetmelik hazırlamalıdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün uzmanları tarafından tasnifi yapılan halılar peyderpey yıkama fabrikasına taşınmış, çalınma ya da kaybolma riskine karşı çuvallar sayılarak açılmış, fotoğraflanarak etiketlenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Etiketleme çalışması yapıldıktan sonra yıkama havuzuna alman halılar önce dinlendirme havuzunda dinlendirilip kirleri yumuşatıldıktan sonra yıkama işlemine geçilmiştir. Yıkamada halıların kondisyonlarına, sağlıklarına azami dikkat edilmiş, kötü durumda olanlar çok hassas bir şekilde uzmanlar gözetiminde doğal temizleyiciler kullanılarak yıkanmış ve durumu çok iyi olanlar sıkma makinesinde sıkıldıktan sonra kuruma işlemine tabi tutulmuştur.

Yıkanan halılar özelliklerine ve havanın durumuna göre kapalı ya da açık havada kurutulmuştur. Özellikle eski eser özelliği gösteren halıların güneş ışınlarına doğrudan maruz kalmamalarına dikkat edilmiş, yeni olan ve temizlendikten sonra isteyen cami ve mescitlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılacak olan halı ve kilimler açık havada kurutulurken diğerleri üzeri kapalı alanlarda ya da tamamen kapalı olan ısıtma sistemlerinin olduğu alanlarda kurutulmuştur.

Eski eser olmayan, yeni, sağlam ve kullanılabilir durumdaki halılar Teberrükât Yönetmeliğine göre ihtiyacı olan camilere ve muhtaçlara dağıtılmıştır.

Yapılan tasnif sonucunda eski eser olarak ayrılan dokumalar Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'ne getirilerek depolama öncesi çalışmaları yapılmıştır. Dokumalar açılmış içlerine nem değerlerini korumak ve fiziksel bir bozulmaya yol açmamak amacıyla asitsiz kâğıtlar serilmiş ve rulo yapılarak, boyutlarına göre dikilmiş keten çuvalara konulmuştur. Hem halının ucuna hem de konulan çuvalın ağzına dokumanın envanter numarası dikilmiştir. Dokumalar uygun iklimlendirmenin yapıldığı depolara yatay bir şekilde yerleştirilmiştir. Depolar belli aralıklarla ilaçlanmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü 2006 ve 2007 yıllarında Ankara, Konya, Tokat, Kastamonu, Gaziantep ve Edirne'de altı yeni müze açmış ve ağırlıklı olarak halı ve diğer düz dokumaları sergilemiştir. Yıllardır cami ve mescitlerden toplanarak depolanan halı ve kilimler bilimsel yollarla yıkandıktan sonra, sergilenmek üzere seçilenlerin konservasyonları yapılmıştır. Dokumalar tecrübeli elemanlar tarafından özel dokuturulan ham keten kumaşlara ipek ipliklerle sık sık dikilerek sabitlenmiştir (Foto 1-2).

Foto 1. Dokumaların keten kumaşlara dikilerek sabitlenmesi.

Foto 2. Dokumaların keten kumaşlara dikilerek sabitlenmesi.

Böylelikle dokumalar asıldığında sarkmaların, çözümlerinin açılmasının ve olası bozulmaların önüne geçilmiştir. Dokumalarda onarım yapılmamış, sadece mevcut durumları sabit hale getirilerek korunmuştur. Sergilemeye hazır hale getirilen halı, kilim ve diğer düz dokumalar Ankara Vakıf Eserleri Müzesi, Tokat Mevlevihane Vakıf Müzesi, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi, Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Vakıf Müzesi ve Gaziantep Mevlevihanesi Vakıf Müzesinde teşhir edilmiştir (Foto 3-12).

Gezenlerin takdirle söz ettikleri müzelerden Ankara Vakıf Eserleri Müzesi, 2009 yılı Avrupa Yılın Müzesi Ödülüne aday olmuş ve sertifika almıştır.

Foto 3. Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde sergilenen halılar.

Foto 4. Tokat Mevlevihane Vakıf Müzesinde sergilenen halılar.

Foto 5. Çalındıktan sonra Amerika'da bulunan ve geri getirilerek Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde sergilenen 19. yy. Milas Halısı.

Foto 6. Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde Sergilenen Halılardan bir grup.

Foto 7 Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde sergilenen kilim seccadeler

Foto 8 Konya Sahip Ata Vakıf Müzesinde sergilenen kilimler.

Foto 9. Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Vakıf Müzesinde sergilenen halı ve kilimler.

Foto 10. Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde sergilenen halılar.

Foto 11. Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde sergilenen halı secadeler.

Bu çalışmalar sonucunda Vakıf halıları bir anlamda “Karanlık Depolardan Aydınlık Müzelere” yolculuk yapmıştır.

Bu çalışmayla birlikte günümüzde yok olmaya başlayan el sanatlarımızdan birisi olan halı sanatı örnekleri vakıf müzelerinde saklanmaya başlanmış böylece hem bu dokumaları vakfedenlere hem de tarihe karşı önemli bir sorumluluk yerine getirilmiştir.

Yukarıda anlatılanlar ışığında, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda bulunan taşınır vakıf kültür varlıklarının özellikle de halı, kilim ve diğer düz dokuma yaygıların tespit ve tasnif çalışmaları sırasında karşılaşılan sorunları şu şekilde özetleyebiliriz:

- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23. maddesinde “korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları” arasında halı, kilim ve diğer düz dokuma yaygılar sayılmamaktadır. Bu durum bu tür dokumaların korunması gerekli eser olmadığı imajını vermektedir.
- Eserlerin arkeolojik eser, etnoğrafik eser olarak sınıflandırılması bir çok yanlışlıklara sebep olmaktadır.
- Halı ve kilimler etnoğrafik eser sınıfında değerlendirilmekte, etnoğrafya kavramı da halk arasında ve bir çok meslek elemanı tarafından yanlış anlaşılmaktadır. Bu durum da eserlerin korunup korunmayacağı veya ne şekilde korunacağı hususunda kargaşaya sebep olmaktadır.
- “Korunması gerekli etnoğrafik nitelikli kültür varlığı olupta müzelere alınmasına gerek görülmeyenler” ifadesi tereddütlere yol açmaktadır.
- Yasa ve yönetmeliklerde birbiri içerisine girmiş çok sayıda tanım bulunmaktadır. Ayrıca birçok Yönetmelik birbirinin konusuna girmiş durumdadır. Bunlar karmaşaya sebep olmaktadır.
- Arkeolojik eserlerin yurt dışına çıkarılması, serbestçe alınıp satılması ve müzayedesiz yasak olup, etnoğrafik eserlerin alınıp satılması ve müzayedesiz serbest bırakılmaktadır. Bu durum arkeolojik eserler dışındakilerin korunmasının önemli olmadığı zannını vermektedir.
- Etnoğrafik eserlerin alınıp satılmasının serbest olması, etnoğrafik eser kapsamında değerlendirilen taşınır vakıf kültür varlıklarında hırsızlığa sebep olmaktadır.

Sonuç olarak; Türk kültürünün bütün dünyada tanınan ve çok değer verilen bir ürünü olan halı, kilim ve diğer dokumalarımız içerisinde eski eser özelliği kazanmış olanların korunması, tanıtılması ve müzelerimizde sergilenerek gelecek kuşaklara aktarılması, en özgün desen ve renkleriyle yaşatılabilmesi için, Devlet kontrolünde yürütülen çalışmaların daha düzgün, doğru ve sistemli yapılabilmesi amacıyla, uygulamalarda karşılaşılan aksamalar dikkate

alınarak, Kanun ve Yönetmeliklerde yapılması gerektiği düşünülen değişiklik ve düzenlemeler, öneriler halinde anlatılmaya çalışılmıştır. Burada amaç eserlerin tarihlerine ve sanatsal değerlerine göre kategorilerinin ve bunlara uygulanacak muamelenin belirlenmesi, tasniflerinde kişisel inisiyatiflerin kaldırılması, alım satım ve koleksiyonculuğunun daha sağlam kurallara bağlanması ve kaçakçılığının önlenerek ülke sınırları içerisinde korunması ile müzecilerin görevlerini yaparken yasalardaki karmaşa ve ilişkiler nedeniyle kararsız kalıp, sorun yaşamaları yerine, yol gösterici nitelikte Kanun ve Yönetmeliklerle çalışmalarının sağlanmasıdır.

Kaynaklar

- Atılğan, Sevay Okay (2007), "Tokat İli'ndeki Vakıflar Genel Müdürlüğü Mevlevihane Vakıf Müzesi Örneğinde Müzecilik Anlayışı ve Önemi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı XXX, s. 449-467.
- Bayraktaroğlu, Suzan (2009), "Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeleri" *Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik II. Eğitim, İşletmecilik ve Turizm Sempozyum 21-23 Mayıs 2008 Ankara Bildiriler*, s.165-170.
- Bayraktaroğlu Suzan (2009), "Vakıf Müzeleri" *X. Ortaçağ – Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve –Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 03-06 Mayıs 2006. "Prof. Dr. Örcün Barışta'ya Armağan"* s. 91-102.
- Bayraktaroğlu, Suzan (2010), "Konya Sahip Ata Hanıkâhının Restorasyonu ve Müze Olarak Değerlendirilmesi" *XII. Ortaçağ – Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, 15-17 Ekim 2008*, s. 64-72.
- Bayraktaroğlu, Fırat vd. (2008), *Ankara Vakıf Eserleri Müzesi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Sezer, Halil İbrahim (2010), "Dünden Bugüne ve Yarına Bir Yolculuk Ankara Vakıf Eserleri Müzesi" *Vakıflar Dergisi*, Sayı 32, s. 241-246.
- "Vakıf Müzeleri Tanıtım Sergisi" (2009), *2009 Vakıf Medeniyeti Sağlık Yılı*, s. 359-373.
- "Vakıf Müzeleri" (2009), *2009 Vakıf Medeniyeti Sağlık Yılı*, s.428-430.

Foto 12. Ankara Vakıf Eserleri Müzesinde sergilenen halı ve kilimler.